

LEGIȘLAȚIA ȘCOLARĂ DIN MOLDOVA ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA ȘI PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Cornelia Cucu

School legislation in Moldavia until the first half of the 19th Century Summary

The Romanian school system had a great number of rules and laws in the past. Each of them represents a stage in the history of the Romanian school system and offers an opportunity for us to better understand the evolution of this process during the years. In accordance with the Illuminist and Rationalist ideas which are present in the Romanian area too, the Moldavian rulers (the Phanariots and the natives ones), were concerned with the organization of a modern educational system, accessible to all social categories. When the social and cultural contexts necessary to the creation of the Romanian nation were in progress and the Romanian language should have become an official language, Gheorghe Asachi had a great contribution to the development of the Romanian educational system in Moldavia. The process of modernization of the Romanian society, especially during the 1st half of the 19th century, was extremely important for the development of a modern educational system, similar to the one existing in the Occidental Europe.

Key words: *Moldavia, Romanian school, Gheorghe Asachi, laws of education, Romanian language.*

Cuvinte cheie: *Moldova, școala română, Gheorghe Asachi, legislația educației, limba română.*

Constituirea și dezvoltarea unui învățământ modern, similar cu cel din Europa occidentală este rezultatul procesului de modernizare a societății românești.

Preocupări privind dezvoltarea învățământului pe teritoriul Moldovei întâlnim încă din perioada fanariotă, când „s-a început instituționalizarea programului oficial al reformismului în materie de școală”¹, învățământul devenind treptat o problemă de stat.

Astfel, Nicolae Mavrocordat, unul dintre cei mai culți domni fanarioți pe care i-au avut Țările Române, filosof, scriitor și mare colecționar de cărți și manuscrise, s-a preocupat de dezvoltarea învățământului și, în genere, a culturii. Axinte Uricariul precizează, în scrierile sale, obiectivele culturale primordiale ale domnitorului: voia „să facă două lucruri bune în țară... una tipografie, ca să tipărească cărți, și a doua, să facă școli ca să învețe cine ar vrea fără plată”².

¹ Nicolae Boșan, **Contribuții la istoria iluminismului românesc**, Timișoara, Editura Facla, 1986, p. 114.

² Mihail Kogălniceanu, **Cronicele României**, ediția a II-a, vol. II, București, 1872, p. 162; cf. **Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754**, București, Editura Academiei, 1965, p. 179.

În Moldova, ambele obiective au fost îndeplinite în cursul celei de-a doua domnii a lui Nicolae Mavrocordat (1711-1716). La Mănăstirea „Sf. Sava” din Iași a fost întemeiată o tipografie, iar prin hrisovul din aprilie 1714 a fost reorganizată Academia Domnească de la Iași care funcționa din 1707, din vremea lui Antioh Cantemir. Între îmbunătățirile aduse acestei școli de către Nicolae Mavrocordat a fost și aceea de a adăuga la obiectele de studiu, pe lângă limba greacă și slavonă, limba română³, Academia având un caracter gratuit și devenind „cea dintâi școală în limba țării și fiind deschisă oricărui doritor de învățătură, nu numai fiilor de boier”⁴. Era, cum am spune astăzi, un învățământ de stat, ceea ce dovedește că Principatele Române se integrau treptat în curentul ideilor iluministe și raționaliste ce-și făceau tot mai mult loc în Europa. Acest învățământ „oferea tinerilor sânguitori posibilitatea să ia cunoștință de sistemele filozofice moderne și descoperirile științifice noi, fiind aproape la nivelul învățământului similar occidental și mergând paralel cu acesta, și care nu putea decât să lărgească orizontul de cultură și de gândire al elevilor”⁵. Pentru anul 1715, documentele menționează la Iași existența unor „școli îndoite”, duble. Aceasta ar însemna că în cadrul Academiei funcționau două școli, având o singură conducere: una pentru limba română și slavonă, la Mănăstirea „Sf. Sava”, și alta pentru greacă și elină la Trei Ierarhi⁶.

Grigore al II-lea Ghica a fost unul dintre promotorii de seamă ai reorganizării învățământului, recunoscându-i-se „meritul de a fi restaurat școala publică”⁷. „În al doilea an al domniei sale (1727) au așezat domnul școală de învățătura cărții, în oraș în Iaș, cu cheltuiala sa: școală elenistică, moldoveniască, cu dascăli învățați. La care școale nu numai cei săraci, ce nu aveau cu ce plăti învățătura, ce și feciorii boiarilor celor mari și ai mici, a tuturor, de obște, au eșit învățați și încă și dentr-alte țări copii săraci năzuisă aicia la învățătură”⁸.

Domnitorul s-a străduit, mai ales, să asigure un venit sigur școlii. Bugetul era fixat la 600 lei anual și se realiza din contribuțiile boierilor, episcopilor și negustorilor. Din această sumă se plătea dascălului grec 200 lei anual. Cel de slavonă primea 80 lei, iar cel de română numai 60. Dascălii mai erau scutiți și de anumite impozite. Gradarea salariilor reflecta nu numai preferințele domnitorului, ci și greutatea pe care le întâmpina dascălul de greacă care trebuia să asigure conducerea școlii, să predea cursurile de retorică și de filosofie⁹.

În hrisovul din 23 noiembrie 1736, una din dispozițiile foarte importante și

³ **Ibidem.**

⁴ Nicolae Iorga, **Istoria învățământului românesc**, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971, p. 27-28.

⁵ Vlad D. Matej, **Iluminism în politica școlară a unor domni fanarioți**, în *SAI*, LVII-LVIII, 1988, p. 199.

⁶ C. Cihodaru, **Învățământul în Moldova, în sec.XV-XVIII. Școala domnească din Iași**, în **Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași, 1860-1960**, vol. I, București, 1960, p. 23.

⁷ V.A. Urechia, **Istoria școlilor de la 1800-1864**, tom I, București, 1892, p. 19.

⁸ **Cronica anonimă a Moldovei (1661-1728)**, București, Editura Academiei, 1975, p. 14.

⁹ C. Cihodaru, **op.cit.**, p. 24.

care ne arată că domnul avea cunoștință de unele principii iluministe – între care și dreptul la educație – ce se făceau simțite în epocă, se referă la școlarii silitori și lipsiți de posibilități materiale. Astfel, conform deciziei domnești, pe acei elevi „care se vor sili cu învățătura și vor fi săraci, lipsiți de cele trebuincioase” mitropolitul era dator „a-i ocroti și a-i chivernisi de cele ce le vor trebui, pre unii cu leafă, pre alții cu îmbrăcăminte, pre alții cu hrană, pentru ca ei să nu lase învățătura dintru această pricină”¹⁰. Același hrisov împuternicește pe „mitropolitul cel după vreme [în funcțiune] a avea purtare de grijă și neconținută cercetare asupra dascălilor ca să pue nevointă asupra ucenicilor să-i învețe precum se cade”¹¹.

În perioada 1741-1747, Constantin și Ioan Mavrocordat au considerat că este mai bine „a se plăti lefile dascălilor de la vistierie” și nu cum stabilise hrisovul lui Grigore al II-lea Ghica, când „leafa dascălilor se orânduise asupra boierilor... și a dregătorilor”. Modificările aduse, bine intenționate, s-au dovedit însă ineficiente și au pus vistieria în situația de a nu putea „plăti lefile dascălilor”, ceea ce a dus la „strămutarea școalelor”¹².

Hrisovul din 25 decembrie 1747, emis de Grigore al II-lea Ghica în ultima sa domnie pe tronul de la Iași, este socotit unul din cele mai importante așezăminte privitoare la reorganizarea școlilor din Moldova, mai ales prin ideile pe care le conține și prin „problematicele pe care o ridică”¹³. Prin acest așezământ, Grigore al II-lea Ghica a reușit să dea școlilor durabilitate și să le asigure o funcționare relativ permanentă. De aceea, nu întâmplător, în preambulul hrisovului, domnul arată, cu indignare, că în Moldova „din nepurtare de grijă a domnilor, neobișnuindu-se mai dinainte vreme a se ține școale de învățătură, era multă prostie, că și cei puternici [boierii], ce cu puterea lor ținea dascăl pentru copiii lor, încă și cu învățătura cea desăvârșită nu se procopsia iar prostimea cu totul, se afla lipsită de podoaba învățaturii”. Grigore al II-lea Ghica era ferm convins că „școalele sunt ca o fântână din care se adapă obștescul norod cu îndestularea învățaturii și a înțelepciunii” și că numai instrucția „procopsește pe oameni cu înfrumusețarea vorbei și practica cuvintelor”¹⁴.

Prin hrisovul din 1747, domnitorul reînființează nu numai cele patru școli superioare din Iași, decăzute în perioada 1741-1747, dar pune bazele și altora noi. Pornind de la faptul că „unele ținuturi fiind departe, nu pot ajunge toți locuitorii cu copiii lor, la școalele de la Iași, și mai vârtos cei săraci, fără putință, și ca să cuprindă, să se împărtășească toți de această milă, s-au socotit... să se mai așeze trei școale slavonești și românești, la trei episcopii, la Roman, Rădăuți și la Huși”. Conform prevederilor așezământului, dascălii „de la acele trei școale” erau „datori a se sili cu

¹⁰ V.A. Urechia, **op.cit.**, p. 12-13.

¹¹ **Ibidem.**

¹² Vlad D. Matei, **op.cit.**, p. 201.

¹³ Mihai Bordeianu, Petru Vladcovschi, **Învățământul românesc în date**, Iași, Editura Junimea, 1979, p. 37.

¹⁴ V.A. Urechia, **Istoria românilor**, tom I, București, 1891, p. 144.

învățătura copiilor, atât cu sârbia [slavona] cât și cu romania [româna]”. Pentru plata profesorilor ce funcționau la toate școlile din Moldova, domnitorul creează un buget nou, ce trebuia obținut „de la preoți, iertându-i pe dânșii de alte dăjdii”. În plus, dascălii de la școlile din cele trei ținuturi, erau scutiți „de birul vistieriei, nici un ban să nu dea, numai să păzească slujba lor, grijindu-se de învățătura copiilor”¹⁵.

Cei ce au susținut dezvoltarea învățământului au avut în vedere școala de toate gradele. Se fac eforturi pentru creșterea numerică a așezămintelor școlare, pentru modernizarea instrucției, asigurarea cadrelor didactice necesare și salarizarea acestora. De asemenea, se lărgește accesul la instrucție și se avansează ideea obligativității școlii pentru cei ce intenționau să ocupe funcții de stat¹⁶. Din perspectiva istoriei, marele progres al secolului al XVIII-lea l-a constituit, fără îndoială, dezvoltarea învățământului în limba română, care devenise o necesitate adânc resimțită în toate colțurile pământului românesc¹⁷.

În timpul primei sale domnii în Moldova (1764-1767), Grigore al III-lea Ghica a instituit o comisie, formată din boieri și mitropolit, care avea obligația să cerceteze „starea și așezarea școalelor”. Concluziile comisiei vor fi consemnate, la 1 iunie 1765, într-o anafora în care domnul era lăudat pentru „râvna și dorirea cea fierbinte... pentru așezarea școalelor”. La 6 iunie 1765, Grigore al III-lea Ghica aprobă raportul întocmit de comisie și decide ca preoții să plătească o dare de 2 lei pentru școli, acestea fiind considerate de „mare folos și podoabă... patriei noastre și străinilor ce vor năzui aicea la învățătură”, fiind în schimb scutiți de plata mucarerului, iar mănăstirile – proporțional cu averea pe care o dețineau – erau obligate la o contribuție în favoarea învățământului național. De asemenea, se desființa taxa către școala de la Muntele Athos, banii rezultați din vânzarea sării urmând a fi folosiți pentru sprijinirea școlilor din Moldova: „banul ce se lua până acum de tot drobul de sare de la ocnă și se da la școala de la Sfânta Agora (Athos), am socotit că mai cu cale este să fie să rămâie banul acesta pentru școala țării, decât pentru școlile de la alte părți străine”¹⁸.

Prin hrisovul din octombrie 1766, Grigore al III-lea Ghica a trecut la reorganizarea tuturor școlilor din Moldova. Acest așezământ prevedea, în primul rând, înmulțirea școlilor în limba română pe lângă cele trei episcopii și în cele 23 de ținuturi, în sate, târguri etc. Astfel, s-au întemeiat școli cu limba de predare română în centre precum: Bacău, Vaslui, Bârlad, Piatra Neamț, Suceava, Hârlău, Botoșani, Dorohoi, Câmpulung Moldovenesc, Tecuci, Râmnicu-Sărat, Galați¹⁹. În acest important hrisov, vorbindu-se despre întreținerea dascălilor se menționa că: „și la 23

¹⁵ **Ibidem**, p. 145-146.

¹⁶ Idem, **Memoriu asupra perioadei din istoria românilor de la 1774-1786**, București, 1893, p. 203; cf. Ion Toderășcu, **De la Colegiul Vasilian la Academia Mihăileană**, în **Istoria Universității din Iași**, Iași, Editura Junimea, 1985, p. 14.

¹⁷ **Ibidem**.

¹⁸ V.A.Urechia, **Istoria românilor**, tom I, p.142-143.

¹⁹ Mihai Bordeianu, Petru Vladcovschi, **op.cit.**, p.43.

dascăli moldovenești ce s-au rânduie pe la ținuturi... fiecărui dascăl dintre acești dascăli să i se dea câte 60 lei, iar epitropii să se adune odată într-un an la Mitropolie și să caute de adunarea veniturilor și cheltuielilor”²⁰.

Dacă cercetăm cu atenție hrisoavele date în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, vom observa în preambulul lor o stăruitoare preocupare pentru promovarea cunoștințelor științifice, considerate de absolută trebuință oamenilor. De aceea, putem afirma că legiuirile amintite pregătesc terenul pentru un învățământ din ce în ce mai desprins de tutela bisericii, un învățământ laic și practic. Hrisovul mai sus menționat găsește că învățătura duce nu numai către izbăvirea sufletului în lumea „de dincolo”, dar și către lucrurile cele „meșteșugăroase și către epistimii (științe), prin care, se zice, s-au revărsat toată puterea și toată stăpânirea, s-au mărit atât cât această știință și învățătură este la oameni lumină, tărie, laudă, podoabă și împlinire desăvârșită”²¹.

Încheierea păcii de la Kuciuk-Kainargi (1774) a avut urmări notabile și pentru Principatele Române. „De atunci începe – scrie Nicolae Iorga – în toate domeniile, o viață cu desăvârșire nouă”. Cei ce au înțeles spiritul și sensul acestor prefaceri economice, sociale, politice și culturale, specifice iluminismului și modernismului european, s-au grupat pe lângă „cei doi mari domni și reformatori care vin după 1774, Alexandru Ipsilanti la munteni și Grigore al III-lea Ghica în Moldova”²².

Reînscăunat pe tronul moldovean între 1774-1777, Grigore al III-lea Ghica, ferm convins de necesitatea instruirii tinerilor, a dispus, prin hrisovul din 15 noiembrie 1775, ca aceștia să nu mai poată ocupa dregătorii în administrația statului decât cu condiția să fi urmat cinci ani de școală și să aibă „bune atestate”²³. Întrucât, războiul ruso-turc din 1768-1774 afectase școala domnească de la Iași, care se găsea într-o „foarte proastă stare”, domnitorul hotărăște prin hrisovul din mai 1776 ca „această moldovenească școală” să fie „așezată la bună cale... pentru învățătura cărții”, pentru a putea fi frecventată de „copii ai obștescului norod”²⁴. Legiuirea oglindește în același timp schimbarea mentalității oamenilor ca urmarea a transformărilor ce aveau loc în toate domeniile societății. Învățătura este văzută în strânsă legătură cu traiul bun al oamenilor, cu nevoile lor de „a lucra cu rațiune”, de a face din ea „un conducător bun, fiind călăuză justiției, modestiei și a celorlalte virtuți, perfecționând știința economică și chiar cea politică”²⁵.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea,

²⁰ V.A. Urechia, *Istoria școlilor* ..., p. 51-53.

²¹ Ilie Popescu Teiușan, *Dezvoltarea învățământului în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea în Țara Românească, Moldova și Transilvania*, în *Istoria învățământului din România*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971, p. 71.

²² Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică*, București, Editura Minerva, 1977, p. 161.

²³ Mihai Bordeianu, Petru Vladcovschi, *op.cit.*, p. 48-49.

²⁴ V.A. Urechia, *Istoria românilor*, tom I, p. 147.

²⁵ Ilie Popescu Teiușan, *op.cit.*, p. 71.

învățământul românesc a stat sub influența curentului iluminist. El este supus unor permanente reforme în contextul general al transformărilor care aveau loc în structura societății românești. Învățământul devine o „problemă de stat”, fiind alocate fonduri speciale din vistieria țării, venitul vămile, bisericii, târgurilor, ocnelor de sare și averile boierilor care nu aveau urmași. Toate aceste preocupări reprezintă un început de politică școlară în Țările Române, care a avut în vedere dezvoltarea rețelei de școli și impunerea unui sistem de învățământ care să cuprindă toate treptele²⁶.

Hrisovul lui Alexandru Moruzi, din 24 mai 1803, încearcă, sub forma unui regulament, să așeze învățământul din Moldova pe baze mai solide, moderne. Drept urmare, se dispune înmulțirea școlilor grecești și moldovenești, se înființează la Iași un internat pentru copiii săraci, se stabilesc vacanțele, se dispune efectuarea de vizite medicale, inspecții, examene semestriale, alcătuirea de biblioteci și „matemacticești instrumentari”, pentru că... „nici ziduri tari, nici bogăție cu scumpe desfătări nu poate face bine păzit și ferecat pe un oraș, căci acelea se pierd într-o clipă, ci educația cetățenilor”²⁷.

Interesul pentru promovarea învățământului apare și în proiectele de reformă redactate în această perioadă. Astfel, în 1802, în proiectul intitulat „Planul sau o formă de oblăduire republicană” după „sistema aristo-democraticească” atribuit lui Dumitrache Sturdza, se preconiza organizarea de școli pentru băieți și fete. Apărea totodată ideea ca școlile să fie destul de numeroase pentru a educa „toate obrazele ce vor face din neam în neam lăcuitori buni republicii”. Toate școlile urmau să fie puse sub supravegherea a trei boieri care făceau parte din marele Divan²⁸.

Mai înaintat ca idei, proiectul „cărvunarilor” din 1822 va consacra un articol special organizării școlilor. Se arăta că școlile sunt pentru folosul obștesc și au drept consecință „pășirea înainte pentru învățătura neamului moldovenesc”. În acest proiect se subliniază că învățătura se va face „în limba noastră”, stabilindu-se în același timp și materiile care trebuiau să fie predate. Dar proiectul amintit limitează învățământul numai la orașul Iași și „pe la toate târgurile din țară”. Nu prevedea nici pentru mai târziu înființarea de școli la sate. În ceea ce privește învățăturile „mai înalte”, acestea urmau să se facă în limbi străine²⁹.

Un moment important pentru evoluția învățământului în Moldova, la începutul secolului al XIX-lea, îl constituie hrisoavele date pentru școli în 1804 și 1828, prin care se înființează Seminarul de la Socola și respectiv Gimnaziul Vasilian, odată cu această acțiune instaurându-se definitiv învățământul național în această parte a pământului românesc³⁰.

²⁶ Ion Toderașcu, **op.cit.**, p. 14.

²⁷ Ilie Popescu Teiușan, **op.cit.**, p. 72-73.

²⁸ C. Cihodaru, **op.cit.**, p. 37.

²⁹ **Ibidem.**

³⁰ Ilie Popescu Teiușan, **Legislația școlară în Țările Române în Contribuții la istoria învățământului românesc**, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1970, p. 66-67.

Mulți dintre cei care s-au ocupat de istoria școlii românești au legat începuturile învățământului în limba patriei de faptul că Gheorghe Asachi, în calitate de agent al Moldovei pe lângă Curtea din Viena, a descoperit într-o bibliotecă din Galiția un document de pe vremea domnitorului Gheorghe Ștefan prin care se amintea de dania făcută de Vasile Lupu școlii întemeiate de el la Mănăstirea Trei Ierarhi. Acest fapt a fost socotit drept temei pentru „a reînființa vechea școală română ce începuse o dată acolo”³¹, documentul fiind un argument spre a-i determina pe călugării greci de la Trei Ierarhi să pună la dispoziția școlii casele din curtea mănăstirii. Dar, școala românească în Moldova ar fi început și fără documentul respectiv, așa cum se întâmplase în Țara Românească, învățământul în limba națională fiind impus de însăși dezvoltarea istorică a societății românești.

Învățământul din Moldova, în primele decenii ale secolului al XIX-lea, se caracterizează prin lupta între școala grecească, cu caracter boieresc-feudal și școala națională românească, adeptă a învățământului de stat în limba română. Pledând pentru înființarea școlii românești, Gheorghe Asachi condamnă diferențierea socială, concluzionând: „Spre ovelirea țării s-au văzut locuitorii ei împărțiți în două clase: acei ce osteneau și produceau, vorbeau limba română, iar acei care trăgeau tot folosul nu vorbeau decât numai grecește”³². Prin acei care vorbeau „numai grecește”, Asachi înțelegea marea boierime.

Pregătiri în vederea înființării învățământului în limba națională făcuse Gheorghe Asachi prin cursul de inginerie început în 1814, în limba română, precum și prin aducerea profesorilor ardeleni la Seminarul de la Socola.

La 15 august 1827, o anafora înfățișa domnului Ionița Sandu Sturdza starea învățământului din Moldova, dezorganizat după 1821, propunând înființarea școlii domnești la Mănăstirea Golia: „să se așeze dascălii trebuincioși spre învățătura școlărilor, mai întâi în limba patriei și apoi în celelalte limbi ce se vor socoti mai folositoare”³³. Chiar dacă domnitorul a fost de acord cu respectiva propunere, deschiderea școlii în limba română a întârziat. O altă anafora, din ianuarie 1828, semnată de „noi toți epitropii școalei naționale”, solicita domnului deschiderea școlii, de data aceasta la Mănăstirea Trei Ierarhi, în casa unde fusese școala obștească în timpul domniei lui Vasile Lupu. Noua școală urma să aibă două cicluri: unul normal și altul gimnazial. Se propunea, de asemenea, „un curs de filosofie și de pravile”³⁴, acesta constituind o formă incipientă de învățământ superior. Documentul stabilea și obiectele de învățământ ce urmau a fi predate în cele două școli. Pentru școala normală erau prevăzute: învățătura limbii române cu gramatica, caligrafia, catehismul și unele învățături de început. În gimnaziu, pe lângă latină („maica limbii noastre”), urmau a fi predate în limba națională: religia, filologia, biografia, logica, retorica,

³¹ N. Iorga, *Istoria învățământului ...*, p. 32.

³² Gheorghe Asachi, *Cvestia învățături publice în Principatul Moldovei*, Iași, 1858, p. 9.

³³ C. Cihodaru, *op.cit.*, p. 38.

³⁴ V.A. Urechia, *Istoria școalelor*, tom IV, București, 1901, p.228-230.

poezia, istoria, matematica, morala, „economia pământească și politicească”, istoria naturală și arheologia. Se prevedea și învățarea limbii eline pe măsura străngerii fondurile necesare. Totodată, se menționa posibilitatea studierii limbilor străine, profesorii urmând a fi plătiți de elevi. Scopul acestui tip de școală era pregătirea viitorilor funcționari „pe la dregătoriile Divanului, visteriei și a cancelariilor pământești”³⁵. Durata cursurilor era de doi ani, pentru școala normală, și de patru ani pentru cursul gimnazial.

Aprobarea oficială – prin hrisov – pentru funcționarea școlii de la Trei Ierarhi, a fost dată de domnitorul Ioniță Sandu Sturdza la 28 martie 1828, stabilindu-se și fondurile bănești necesare cheltuielilor de funcționare. Școala de la Trei Ierarhi însemna o victorie a limbii naționale care a fost posibilă în condițiile istorice date, o victorie a școlii românești împotriva celei grecești și totodată cucerirea unei puternice poziții în lupta împotriva feudalismului. Documentele ulterioare folosesc, pentru acest așezământ școlar, numele de Gimnaziul Vasilian, în cinstea ctitorului mănăstirii care cu mult timp înainte pusese acolo bazele unui „învățământ înalt” în Moldova.

În contextul istoric înnoitor, de după 1800, pentru învățământul național erau urmărite, în principal, două scopuri, definite de Nicolae Iorga astfel: „...pregătirea omului complet, care să nu se încurce în viață, ci s-o înțeleagă și s-o domine și s-o sporească și, al doilea, pregătirea omului nobil, bun, energetic, drept, luptător, dar milos”³⁶.

Concret, imperativele momentului reclamau cuprinderea, fără discriminare, a tuturor copiilor în învățământul primar și lichidarea, cât mai grabnică, a analfabetismului în rândul populației active, tocmai pentru emanciparea civică și profesională a acesteia, în condițiile în care neștiința de carte reprezenta, alături de sărăcie și igiena precară, un element inhibitor al progresului general al societății românești.

Pași înainte, în acest sens, sunt obținuți după 1831, prin prevederile de ordin școlar conținute în Regulamentul Organic, adevărat așezământ constituțional întocmit de boierimea progresistă, și rămas în vigoare până în anul 1849. Regulamentul Organic a consolidat învățământul de stat început sub domnia lui Ioniță Sandu Sturdza și i-a asigurat continuitate, pe bază de lege, cu dispoziții care statutuau detaliat modul lui de funcționare.

În Regulamentul Organic al Moldovei, dispozițiile privitoare la școli sunt cuprinse în capitolul XIX, secția a IV-a, în articolele 418-424, precum și în anexele F și P. Aceste articole prevedeau organizarea, în teritoriu, a unei rețele școlare complete, în limba română, deschisă tuturor copiilor de vârstă școlară, și care cuprindea școli primare, secundare, profesionale și superioare (universitare). Astfel, în articolul 418 se prevedea creșterea publică a tineretului „...care se va împărtași de toată îngrijirea și

³⁵ **Ibidem**, p.230.

³⁶ Nicolae Iorga, **Istoria învățământului...**, Motto.

privegherea guvernului”³⁷. În articolul 421 se fac referiri la limba de predare ce se va folosi în școli, arătându-se: „cursurile tuturor învățăturilor va fi în limba românească, nu numai pentru înlesnirea școlarilor și cultivarea limbii patriei, ci și încă pentru ca, cuvântul în toate pricinile trebuia să se tractarisească în această limbă pe care locuitorii o întrebuintează și în serbările bisericești”³⁸.

Importante sunt și prevederile articolelor 419, 420 și 422 care se referă la dezvoltarea sistemului de învățământ public, indicând apariția unor școli de grade diferite, atât teoretice cât și practice. Conform prevederilor Regulamentului Organic, învățământul devenea o sarcină a statului, iar școala o instituție permanentă de stat care avea, deci, obligația de a organiza și conduce destinele învățământului. Documentul a avut și numeroase limite, în primul rând lipsa de interes pentru școlile sătești, care parțial vor fi rezolvate de legiuirile ulterioare, elaborate pe baza Regulamentului Organic.

Normele de funcționare ale învățământului sunt precizate și dezvoltate în mai multe regulamente, dintre care primul, intitulat „Reglement de l’instruction publique en Moldavie” a fost adoptat în martie 1832. Prin acest Regulament, conducerea învățământului moldovean era încredințată unei „Epitropii a învățăturilor publice”. Direcția instrucției publice avea un referendar sau un director numit de Epitropie³⁹.

Prin aplicarea Regulamentului Organic, în 1832, au luat ființă școlile ținutale din Botoșani, Galați, Bârlad, Huși, Focșani și Roman, unde puteau deveni elevi „tineri fără osebirea stării și a religiei”, absolvenții acestor școli, de grad elementar, neputând ocupa decât funcții inferioare în administrație.

Pentru a rezolva problema lipsei cadrelor didactice, mai cu seamă în școlile ținutale, la propunerea lui Gheorghe Asachi, epitropia a organizat un curs de trei luni, la Gimnaziul Vasilian, „pentru pregătirea candidaților la profesoratul școlilor începătoare de pe la ținuturi”⁴⁰.

„Regulamentul școlilor publice din Principatul Moldovei” din 14 iunie 1835, reprezintă un pas important pe linia organizării învățământului în Moldova. S-a apreciat că acest regulament este „prima legiuire școlară în sensul modern al cuvântului”⁴¹. Prin acest Regulament, învățământul era împărțit în: școli ordinare și școli extraordinare. Cursurile ordinare cuprindeau școlile elementare, normale, gimnaziale pregătitoare (clasele I și a II-a) și umanioare (clasa a III-a și a IV-a) precum și „școli academice”. Acestea din urmă erau împărțite în trei facultăți: filozofie, juridică și teologică, precum și două cursuri speciale extraordinare, cursul geometrico-practic și cursul economic. În categoria școlilor extraordinare intrau:

³⁷ Petru Vladcovschi, *Contribuții la istoricul dezvoltării învățământului în județul Iași*, Iași, Editura Junimea, 1972, p. 73.

³⁸ *Ibidem*, p. 74.

³⁹ V.A. Urechia, *Istoria școalelor*, tom IV, p. 337-342.

⁴⁰ *Albina Românească*, nr. 8 din 28 ianuarie 1832.

⁴¹ V.A. Urechia, *Memoriu asupra...*, p. 389-421.

școala reală, institutul tehnic, cursurile filologice ale limbilor străine (franceză, rusă, elină, germană și italiană) și cursul „frumoaselor meșteșuguri (desenuri de arhitectură și geometrie și desenuri de figuri istorice)”, adică desen tehnic și desen artistic. Se prevedea și înființarea unui institut agronomic⁴².

Acest regulament a avut în vedere unele principii pedagogice care trebuiau respectate în predarea materiilor, unele fiind valabile și astăzi: „trecerea de la simplu la complex; istoria națională românească se va dezvolta pentru cunoașterea obiceiurilor și a pravilelor mai însemnate; la geografie, se va începe de la pământul românesc ca dintr-un centru; uzarea desenului ca să trezească simțul frumosului; la gramatică, metoda de citire din autorii cei mai vestiți pentru stilul curat... să pornească de la duhul limbii din care să iasă regulile; aritmetica – o metodă în care școlarul să fie condus de profesor pentru a găsi el singur regula; la fizică, experimentări pentru înțelegerea fenomenelor”⁴³.

În decembrie 1838 este adoptat un nou regulament școlar intitulat „Reglement a școlilor publice din Principatul Moldovei sub auspiciile prea înaltului domn Mihai Gr. Sturdza voievod, întocmit de epitropia învățăturilor”, prin care se arată că „așezămintele hotărâte pentru învățătura publică sunt: școlile începătoare, pensionaturi, școli de triapta II sau colegii și facultăți sub numire de Academie”. De la această dată, în loc de gimnaziu se folosește titulatura de colegiu pentru clasele de grad secundar. Învățăturile înalte ce urmau a se preda la Academie erau împărțite în două „graduri”. Gradul întâi alcătuit din trei facultăți (filozofică, legi, teologie) și gradul al doilea („învățătura de matematică și agronomie”)⁴⁴.

În 1840, cu ocazia împlinirii a cinci ani de existență a Academiei Mihăilene, domnitorul Mihail Sturdza a dat un hrisov prin care, încă o dată, se făcea distincție între clasele colegiului și facultățile din cadrul Academiei, așa cum erau fixate prin Regulamentul Școlar din 1838: școli începătoare în capitală și ținuturi; colegia din Iași; Academia cu cele trei facultăți. Hrisovul sublinia, în același timp, că pentru cunoștințele speciale „care vor deschide tinerimii o carieră folositoare s-a urzit: a) școala ingineriei civile; b) școala de zugrăvitură; c) școala pentru învățarea fetelor; d) institutul de arte și meșteșuguri”⁴⁵.

Dezvoltarea învățământului de toate gradele a fost urmărită de guvern pentru a da aparatului administrativ, reorganizat prin Regulamentul Organic, funcționari bine pregătiți. Această idee o vedem încă o dată subliniată în 1842 de o anafora prin care se prevedea că solicitanții pentru posturile din administrația centrală și locală trebuiau să fi absolvit cursul elementar pentru funcția de scriitor (copist), să posede certificatul cursului normal pentru postul de șef de birou și cel de absolvirea cursurilor

⁴² Ilie Popescu Teiușan, **Legislația școlară...**, p. 70.

⁴³ Grigore Tabacaru, Constantin Moscu, **Istoria pedagogiei românești**, Bacău, 1929, p.133-136; Elena Ungureanu, **Istoria învățământului preșcolar din județul Bacău**, Iași, Editura PIM, 2009, p. 28.

⁴⁴ C. Cihodaru, **op.cit.**, p. 58.

⁴⁵ *Albina Românească*, nr. 87 din 17 noiembrie 1840.

gimnaziale și academice, pentru a ocupa postul de șef de secție sau „alte funcțiuni mai înalte”⁴⁶.

Pătrunderea copiilor „claselor sărace” în școlile statului și ocuparea de către aceștia, după terminarea studiilor, a „slujbelor înalte” începuse să-i îngrijoreze pe marii boieri. Aceștia, pentru a-și păstra neștirbit monopolul marilor dregătorii în stat, mobilizează toate forțele pentru a stăvili intrarea în școlile superioare a tuturor acelor care nu făceau parte din categoriile privilegiate. În acest scop, boierimea a început ofensiva împotriva Regulamentului școlilor. La 5 februarie 1847, Mihail Sturdza, printr-un ofis domnesc, aduce în discuția Adunării Obștești chestiunea reformelor școlare. El declară că „limba n-ar fi înzestrată cu trebuincioasele cărți pentru învățăturile mai înalte”. În acest ofis se pornește de la ideea că deosebirea dintre categoriile sociale în ceea ce privește calitatea și aptitudinile oamenilor este ereditară și, deci, educația trebuie să fie diferită: „Dacă am da acea învățătură treptelor societății care se găsesc în împrejurări deosebite... precum de am voi a supune la una și aceeași hrană vietăți de soiuri diferite”. Marile dregătorii de stat, subliniază ofisul domnesc, trebuie să fie ocupate numai de membrii categoriilor sociale înstărite. Aceștia având monopolul ocupării slujbelor înalte, trebuie să le fie rezervată și o educație specială, iar ceilalți să primească educația potrivit cu „treapta în care se află”⁴⁷. Acesta constituie motivul pentru care, prin Regulamentul Școlar din 1847, se desființează cursurile în limba română ale Academiei Mihăilene, aceasta practic fiind transformată într-un colegiu franțuzesc. Directorul noii școli franceze, care se ridicase pe ruinele Academiei Mihăilene, Malgouverne, beneficiar al noii situații create învățământului prin Regulamentul din 1847, încearcă să justifice necesitatea reformei: „Starea socială a țării făcând din posturile publice și administrative unul din privilegiile aristocrației – prin încercarea de a se ridica prea repede clasele de jos prin învățătură, s-a proiectat o prea grabnică și prea omogenă amestecare a două clase de oameni, din care una se simțea puțin dispusă a se înfrăți cu cealaltă”⁴⁸. Dacă aceasta a fost atitudinea unui străin față de lovitură dată învățământului național, au existat însă și doi scriitori moldoveni care au încercat să justifice, în același mod, desființarea Academiei Mihăilene: Costache Negruzzi și Costache Conachi. Ambii au subliniat necesitatea măsurii luate, invocând drept motive lipsa cărților și a profesorilor. În plus, poetul Costache Conache, mare proprietar de pământ, arată că „adevăratul început de civilizație ar fi a se învăța norodul catehismul, cum trebuie să lucreze pământul, să grijească vietățile și cum să se ajute în gospodăria sa cu casnice lecuiri și oblojăli, iar starea de asupra a norodului, acea boierească, să învețe cum trebuie să judece și să cârmuiască pe norod”⁴⁹.

Gheorghe Asachi, ctitorul învățământului în limba română în Moldova, arată

⁴⁶ Idem, nr. 91 din 15 noiembrie 1842.

⁴⁷ C. Cihodaru, *op.cit.*, p. 72.

⁴⁸ A.D. Xenopol, *Istoria partidelor politice în România*, vol. I, București, 1910, p. 225.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 226.

cauza reală a luptei împotriva școlii românești: „câteva persoane înrăuritoare prin a lor poziție, deprinse a considera dregătoriile aducătoare de câștig, ca o clironomie privilegiată a familiilor mari, erau departe a încuviința un sistem de învățatură publică care îndăpuea fără deosebire cu toate acele cunoștințe pre acei avuți ca și pre cei săraci și de care aceștia din urmă deseori se foloseau mai mult. De aceea, s-a și insuflat neîncrederea în țintirea acestui sistem și se aflau oameni care întrebau: oare ce va face numeroasa ceată de filozofi într-o țară atât de mărginită?”. Iar răspunsul îl dă tot Gh. Asachi: „La 1845 erau la un milion și jumătate de locuitori 2180 elevi, deci școala era frecventată de a 500-a parte a populației, în timp ce în Franța și Germania la școală învață a 12-a parte”⁵⁰.

Un răspuns mai complet cu privire la cauzele care l-au determinat pe Mihail Sturdza să desființeze învățământul superior, îl dă Mihail Kogălniceanu în raportul său înaintat domnitorului A.I. Cuza pentru înființarea Universității din Iași. După ce recunoaște unele merite ale lui Mihail Sturdza, în perioada anterioară anului 1841, continuă: „...aceeași mână, care au organizat aceste școli au subscris și dezorganizarea lor. În 1846 și 1847, spăimântat de programul școlilor, de ideile naționale și liberale, care își așezase focarul în școli, și care prevestea evenimentele de la 1848, domnitorul Mihail Sturdza, sub cuvânt că școlile nu răspund la așteptările sale și la trebuința țării, sub pretextul de a le îmbunătăți, au desființat partea cea mai activă din aceste școli, învățământul superior, și ce este mai condamnat, au izgonit și limba națională din învățământul secundar”⁵¹.

În consecință, într-o vreme în care semnele revoluției care va izbucni peste un an se arătau tot mai evidente, boierimea care vedea în dezvoltarea culturii naționale în mijlocul poporului o amenințare, lua toate măsurile pentru a-și salva privilegiile. În programul Revoluției de la 1848 din Moldova se prevedea „instrucție egală și gratuită, fiecare să poată primi instrucția la care-l cheama facultățile sale”. Se mai prevedea înființarea unei universități, a unei școli politehnice, a unei școli normale și a unei școli de meserii la Iași. Pe lângă școala politehnică care trebuia să dea inginerii necesari punerii în exploatare a bogățiilor țării, să construiască poduri și șosele, se mai preconiza înființarea la Galați, portul principal al Moldovei, a unei „școli de comerț și de navigație”⁵².

Pe plan politic, domnia lui Grigore Alexandru Ghica, venit pe tronul Moldovei în septembrie 1849, se situează pe linia noilor cerințe economico-sociale ale epocii. Hotărât să înfăptuiască un amplu program de reforme, va reuși în cadrul acestora să dea un impuls deosebit și învățământului. Astfel, în iunie 1851, intră în vigoare „Așezământul pentru Reorganizarea Învățăturilor Publice în Principatul Moldovei” care pune, pentru prima dată în legislația noastră școlară, problema gratuității învățământului, recunoașterea limbii naționale ca singurul organ al instrucției în școli,

⁵⁰ Gheorghe Asachi, *op.cit.*, p. 21.

⁵¹ *Monitorul Oficial*, nr. 24 din 31 octombrie 1860, p. 93-94.

⁵² C. Cihodaru, *op.cit.*, p. 70.

fixarea treptelor de învățământ (primar, secundar și „înaltele științe”), precum și necesitatea dezvoltării școlilor tehnice. Noul regulament școlar din 1851, mult superior celor anterioare, stabilea măsuri pentru pregătirea învățătorilor și elaborarea manualelor școlare. Importante prevederi se refereau la procesul de învățământ, cerându-se „ridicarea” învățământului de toate gradele, prin „înmulțirea” anilor de studiu și schimbarea programelor școlare, creșterea numărului de școli de toate gradele, înființarea de școli sătești, școli militare, școli agricole, școli de fete etc.⁵³.

Noua legiuire organiza sistemul de învățământ în 3 ramuri: ramura I-a sau instrucțiunea primară; ramura a II-a sau școlile secundare; ramura a III-a sau învățământul superior.

Regulamentul din 1851 conținea și prevederi legate de numirea profesorilor, drepturile și îndatoririle acestora, ocuparea posturilor numai prin concurs (art. 143) și pentru prima dată, prin art. 150, se prevedea „inamovibilitatea corpului profesoral”⁵⁴.

Programa de învățământ era alcătuită din: „sfintele rugăciuni; citirea și scrierea română; memorizații; catehismul și istoria sfântă (testamentul vechi și cel nou); gramatica românească și scrierea dictando; caligrafia; cunoștințe generale de geografie și în special din aceea a Principatelor; aritmetica, calcularea pe de rost și cunoașterea de măsuri, greutate și monede; cunoștințe istorice din biografii și prescurtare din istoria patriei; cetirea și scrierea latină. Obiectele acestea se vor împărți în curs de 4 ani. Un program special le va împărți pe ani și ceasuri”⁵⁵.

Anul școlar era împărțit în două semestre: primul ținea de la 1 septembrie și până la vacanța de iarnă, iar al doilea din ianuarie și până la sfârșitul lunii mai. La terminarea semestrului se desfășurau examene pe clase, în mod festiv, cu asistență de public. La fiecare examen se întocmea un catalog special, iar în catalogul clasei se treceau și notele de la examen. Aprecierea cunoștințelor elevilor nu se făcea prin cifre de la 1 la 10 ci prin notări precum: „I” denumit „primul”, „II” numit și „secundo” sau „e” care însemna „eminentă”.

Cu „Așezământul pentru Reorganizarea Învățăturilor Publice”, din 1851, învățământul în Moldova cunoaște o nouă etapă în evoluția sa și, ca urmare, până la Legea Instrucțiunii Publice din 1864, toate realizările, care de altfel vor fi deosebit de însemnate, au reprezentat efectul acestei legiuiri.

Prin Legea școlară din 1855, domnitorul Grigore Alexandru Ghica organizează Institutul Normal sau Școala Preparandă „Vasile Lupu” din Iași pentru pregătirea învățătorilor. Condițiile de admitere erau: candidații să aiba 4 clase primare sau Seminarul de la Socola, ori gimnaziul inferior și vârsta de 18 ani. Cursurile durau 2 ani. Programul studiilor consta din: lectura, scrierea, catehismul, istoria sfântă, gramatica, geografia, istoria, limba latină, memorizarea, aritmetica, cunoașterea

⁵³ Petru Vladcovschi, *op.cit.*, p. 151.

⁵⁴ V.A. Urechia, *Istoria școalelor...*, p. 33.

⁵⁵ Idem, *Anuarul general al instrucțiunii publice din România pe anul 1863-1864*, anul I, București, 1866, p. 51.

măsurilor, greutăților și monedelor, științele naturale, pedagogia și didactica, școlarii fiind folosiți și la predare în școala începătoare din Institutul Normal.

Procesul de modernizare a societății românești, așa cum s-a desfășurat el, în secolul al XVIII-lea dar mai ales în prima jumătate a secolului al XIX-lea, a însemnat constituirea dar și dezvoltarea unui învățământ modern, similar celui din țările Europei occidentale și centrale. În spiritul ideilor iluministe și raționaliste care-și fac loc și în spațiul românesc, domnii din Moldova – fanarioți și pământeni – s-au preocupat de organizarea unui învățământ de stat, modern, accesibil copiilor din toate categoriile sociale. Caracteristicile politicii școlare din această perioadă pot fi definite astfel: școala devine o problemă de stat; se instituie obligativitatea învățământului pentru cei ce doreau să dobândească anumite slujbe; sporește numărul categoriilor sociale care aveau acces la instrucție; afirmarea limbii române ca limbă oficială, în domeniul educației și învățământului; un învățământ laic și practic desprins de tutela bisericii prin promovarea cunoștințelor științifice. În felul acesta se cristalizează o politică și o legislație, care transformă școala într-o instituție corespunzătoare și necesară statului, aflat în plin proces de modernizare.